

EL RENAIXEMENT: LOS COL-LOQUIS DE LA INSIGNE
CIUTAT DE TORTOSA

En aquesta obra, Despuig defensa la llengua catalana, els fets de la Corona d'Aragó, especialment els de Catalunya, i la seva ciutat, Tortosa. Referent a la llengua, us oferim uns fragments de *l'Endreça* i del *Col·loqui primer*. Quant a les altres, la conquesta de Tortosa als musulmans —*Col·loqui segon*—, amb la posterior defensa dels habitants —*Col·loqui tercer*— que explica l'amplitud dels seus costums o privilegis, així com els de les dones —Ordre de l'Atxa al *Col·loqui quart*—, i la manera d'entendre Despuig la imparcialitat que deu tenir tot historiador —no tenir un profit personal en els fets que conta, al *Col·loqui quint*, en tractar de la guerra entre Catalunya i el rei Joan, per causa del príncep de Viana—; i, per últim, del *Col·loqui sisè*, el fragment on parla de la construcció de l'assut sobre l'Ebre i l'intent de fer una sèquia per regar la ribera.

(*Endreça*)

(...) No he volgut escriure-la en llengua castellana per no mostrar tenir en poc la catalana, i també per no valer-me de llengua estranya per a llustrar i defensar la naturalesa pròpia, que és la principal intenció de mon treball; ni tampoc la he volguda escriure en llatina perquè no pareguera ser tan generalment tractada i entesa per los de nostra nació com jo volguera, per honra i contentament dels quals s'és escrita. Ab tot, van en ella tocades algunes autoritats llatines escrites per gravissims autors, per no fer-los perdre la finor i propietat que ab si porten ab aquella copiosa llengua. Que no les entenguen los que no són llatins, no els serà, emperò, impediment per a l'entendre l'obra en tot lo demés.

Col·loqui primer

Col·loqui primer de la ciutat de Tortosa, l'argument del qual és que cavaller i un ciutadà natural de la mateixa ciutat, anant a oír missa, encontraren ab altre cavaller valencià, lo qual novament era vengut de

València, i tots tres ajustats practiquen de vàries coses així tocants a Tortosa i a la iglésia catedral d'aquella, com d'altres estranyes.

(...)

DON PEDRO: (...) I així no pot quadrar lo que ell diu, sinó és verdaderament lo que jo dic, que és cosa certa que en aquell temps, no sols lo rei, mas tots los escrits del rei parlaven català, i així pogué restar la llengua catalana i no l'aragonesa.

LÚCIO: Que no hi ha que dubtar en això, i lo mateix fou en la conquesta de Mallorca que féu lo mateix rei, i en Menorca i en Ivissa, que après se conquistaren, fonc lo mateix; que en totes estes isles restà la llengua catalana, com encara per vui la tenen, i tal com la prengueren en los principis, perquè no han tingut ocasió d'alterar-la com los valencians; i en Sardenya, la qual conquistà l'infant don Alfonso que après fonc rei d'Aragó, tenen també la llengua catalana, bé que allí tots no parlen català, que en moltes parts de l'illa retenen encara la llengua antiga del regne, però los cavallers i les persones de primor i finalment tots los que negocien parlen català, perquè la catalana és allí cortesana.

DON PEDRO: No sé jo per què, que, a la veritat, no és tan cobdiciada con això la llengua catalana, i l'aragonesa és tinguda per millor per semblar més a la castellana.

LÚCIO: En nostres dies, sí, mas en lo temps atrás no la tenien sinó per molt grossera, com a la veritat ho era, i per ço tinguda en menys que la d'ací. Prova's ab què los reis, encara que priven l'apellido d'Aragó no per ço parlaven aragonès, sinó català, i fins lo rei don Martín, últim rei de la línea masculina dels comtes de Barcelona, parlava català. I son pare d'aquest rei, qui fonc en Pere Tercer, la crònica que compongué de les gest(es) de son avi, de son pare i seus, en llengua catalana la compongué, i de la pròpia mà sua se troba per a vui escrita dins lo Real Arxiu de Barcelona, còpia de la qual té posada Pere Miquel Carbonell en la crònica que de Catalunya té feta.

Més avant vos diré una cosa per a abonar ma raó, que cert és de ponderar: i és que en Aragó, tant com afronta lo regne ab Catalunya i València, no parlen aragonès, sinó català tots los de la frontera, dos i tres llegües dins lo regne, que dins de Catalunya i València, en aquesta frontera, no hi ha memòria de la llengua aragonesa. Açò passa ab veritat així com ho dic, i d'aquí ve l'escàndol que jo prenc en veure que per a vui tan absolutament s'abraça la llengua castellana, fins a dins Barcelona, per los principals senyors i altres cavallers de Catalunya, recordant-me que en altre temps no donaven lloc ad aquest abús los magnànims reis d'Aragó. I no dic que la castellana no sia gentil llengua

i per tal tinguda, i també confesse que és necessari saber-la les persones principals, perquè és l'espanyola que en tota Europa se coneix, però condemne i reprove l'ordinàriament parlar-la entre nosaltres, perquè d'açò se pot seguir que poc a poc se lleve de la pàtria, i així pareixeria ser per los castellans conquistada.

DON PEDRO: Noestic mal ab lo que diu, que cert ja comença de passar la ralla aquest abús; tant i més que ací, allà en València entre nosaltres. Jo tindria per bé que es consideràs per tots açò.

Col·loqui segon

Col·loqui segon, en lo qual se tracta de la conquesta de Tortosa feta per lo comte de Barcelona. També s'hi toquen moltes altres històries dignes de memòria e molt agradables d'oír, faent a la Corona d'Aragó i singularment de la nació catalana.

(...)

FÀBIO: Senyor Lúcio, doncs, que aqueix comte que casà ab la Petronilla conquistà aquesta nostra ciutat de Tortosa?

LÚCIO: Aqueix mateix.

(...)

FÀBIO: Quants anys ha que es conquistà?

LÚCIO: Ella se conquistà en l'any mil cent coranta-vuit, a trenta del mes de desembre, vespre de Sant Silvestre, i ara correm l'any mil cinc-cents cinquanta-set; haurà, a bona fe, ja, que fonc trenta de poder dels moros, quatre-cents nou anys.

DON PEDRO: Guanyà's ab molta dificultat? I tardà's molt a guanyar-la?

LÚCIO: Dificultat gran, la hi hagué; i passaren-se notables actes de guerra perquè los moros se defensaren bravissimament; i, après que perderen la ciutat, se recolliren tots i ab totes ses robes en la Suda, i d'allí los traigueren a força d'armes sis mesos après que fonc posat lo siti a la ciutat; que lo primer de juliol de l'any que tinc dit entrà l'armada del comte i dels genovesos —que eren LXXXIII galeres, i entre naus i altres vaixells de diverses formes, CCLX— i dos dies après se posà lo siti.

DON PEDRO: A què deien la Suda? Era algun quarter de la ciutat que fos més fort que lo restant?

LÚCIO: No, senyor, als castells que ara són deien la Suda, que per a llança i escut de què llavors s'usava, eren cosa molt fort.

FÀBIO: Doncs com la prengueren a força d'armes?

(...)

DON PEDRO: (...) I així no pot quadrar lo que ell diu, sinó és verdaderament lo que jo dic, que és cosa certa que en aquell temps, no sols lo rei, mas tots los escrits del rei parlaven català, i així pogué restar la llengua catalana i no l'aragonesa.

LÚCIO: Que no hi ha que dubitar en això, i lo mateix fou en la conquesta de Mallorca que féu lo mateix rei, i en Menorca i en Ivissa, que après se conquistaren, fonc lo mateix; que en totes estes isles restà la llengua catalana, com encara per vui la tenen, i tal com la prengueren en los principis, perquè no han tingut ocasió d'alterar-la com los valencians; i en Sardenya, la qual conquistà l'infant don Alfonso que après fonc rei d'Aragó, tenen també la llengua catalana, bé que allí tots no parlen català, que en moltes parts de l'illa retenen encara la llengua antiga del regne, però los cavallers i les persones de primor i finalment tots los que negocien parlen català, perquè la catalana és allí cortesana.

DON PEDRO: No sé jo per què, que, a la veritat, no és tan cobdiciada con això la llengua catalana, i l'aragonesa és tinguda per millor per semblar més a la castellana.

LÚCIO: En nostres dies, sí, mas en lo temps atràs no la tenien sinó per molt grossera, com a la veritat ho era, i per ço tinguda en menys que la d'ací. Prova's ab què los reis, encara que priven l'apellido d'Aragó no per ço parlaven aragonès, sinó català, i fins lo rei don Martín, últim rei de la línea masculina dels comtes de Barcelona, parlava català. I son pare d'aquest rei, qui fonc en Pere Tercer, la crònica que compongué de les gest(es) de son avi, de son pare i seus, en llengua catalana la compongué, i de la pròpia mà sua se troba per a vui escrita dins lo Real Arxiu de Barcelona, còpia de la qual té posada Pere Miquel Carbonell en la crònica que de Catalunya té feta.

Més avant vos diré una cosa per a abonar ma raó, que cert és de ponderar: i és que en Aragó, tant com afronta lo regne ab Catalunya i València, no parlen aragonès, sinó català tots los de la frontera, dos i tres llegües dins lo regne, que dins de Catalunya i València, en aquesta frontera, no hi ha memòria de la llengua aragonesa. Açò passa ab veritat així com ho dic, i d'aquí ve l'escàndol que jo prenc en veure que per a vui tan absolutament s'abraça la llengua castellana, fins a dins Barcelona, per los principals senyors i altres cavallers de Catalunya, recordant-me que en altre temps no donaven lloc ad aquest abús los magnànims reis d'Aragó. I no dic que la castellana no sia gentil llengua